

Білоус В.С. Електронні інформаційні ресурси у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: від комплектування до використання. *Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ* : Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція 1-2 грудня 2014 р. / Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників. Вінниця, 2014.

УДК 025.29:004:027.7

**ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ У БІБЛІОТЕЦІ ВІННИЦЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА
КОЦЮБИНСЬКОГО: ВІД КОМПЛЕКТУВАННЯ ДО ВИКОРИСТАННЯ**

Валентина Білоус

У статті відображено важливі моменти формування та використання електронних документів у бібліотеці вищого навчального закладу. Визначено стратегічний контекст діяльності бібліотеки щодо організації електронних інформаційних ресурсів. Висвітлено досвід роботи бібліотеки Вінницького педуніверситету з даного питання.

Ключові слова: електронні ресурси, електронні документи, інноваційна діяльність, електронна бібліотека, бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

The article represents important points of composition and utilization of electronic information resources in the library of institute of higher education. Strategic context of the library's activity concerning composition and utilizathion of electronic documents was defined. The experience of Vinnitsia State Pedagogical University's library with the question is illuminated.

Keywords: electronic resources, electronic documents, innovative activities, electronic library, Vinnitsia State Pedagogical University name after Mykhailo Kotsiubynsky's library.

Актуальність дослідження. Актуальність цієї теми має особливе значення у час інформатизації та глобалізації усіх сфер життя. Нові освітні стандарти визначають перехід на компетентнісну парадигму діяльності вищого навчального закладу, що закономірно, ставить високі вимоги перед сучасною бібліотекою, вимагає відповідності новим стандартам та впровадження якісних змін у всі сфери її діяльності. Стрімкий розвиток інформаційних технологій намітив новий вектор у роботі бібліотеки. Варто визнати, що у ХХІ ст. бібліотека вищого навчального закладу має бути своєрідним мікрокосмосом нової реальності [5, с. 37].

Вагомою складовою сучасної бібліотеки вищого навчального закладу є інформаційно бібліотечний фонд, а унікальним джерелом інформації є електронні ресурси. У бібліотеках активно формуються та використовуються інформаційні ресурси як придбані, так і генеровані власне установою. Електронний навчальний документ як носій інформації є обов'язковим елементом внутрішньої та зовнішньої комунікації ВНЗ [7, с. 36].

Комп'ютеризація, використання всесвітньої мережі Інтернет, збільшення електронних інформаційних ресурсів значно розширили і полегшили можливості та форми доступу до інформаційних ресурсів і, як результат, позитивно впливають на якість задоволення інформаційних потреб користувачів. Трансформація та модернізація вищої школи спрямовує організацію університетської бібліотеки на подальший розвиток системи інформаційного та бібліотечно-бібліографічного обслуговування її користувачів.

Сьогодні електронні документи активно розповсюджуються мережами, зокрема глобальною мережею Інтернет, що викликає необхідність удосконалення нормативів і розробок методик комплектування та обліку електронних ресурсів бібліотеки з урахуванням специфіки мережевого доступу. До того ж потрібно враховувати наявність об'єктів

комплектування та обліку інформаційних баз даних, телекомунікаційного й програмного забезпечення, електронних бібліотек, періодичних електронних видань тощо [2, с. 151].

Однак, мушу констатувати, що інтенсивний розвиток електронних ресурсів бібліотеки, починаючи від формату представлення електронного документа, визначення рівня доступу та широким тематичним наповненням, створив комплекс проблем, що хвилюють бібліотеку. Однією з проблем формування, технології обліку, обліку та використання електронних інформаційних ресурсів електронних ресурсів є брак нормативно-методичного забезпечення. Над вирішенням даної проблеми бібліотечні працівники активно працюють у рамках чинного законодавства та приймаючи самостійні організаційно-методичні рішення.

Мета статті. Важливими завданнями бібліотеки вищого навчального закладу є формування електронних ресурсів, популяризація ідей відкритого доступу, побудова загальнодоступних архівів наукової інформації, підвищення вебометричного рейтингу університету.

Головна мета даної статті – показати важливість формування електронних інформаційних ресурсів щодо інформаційного забезпечення навчального процесу та наукової діяльності університету.

Аналіз досліджень. Питання формування електронних ресурсів бібліотеки, створення електронної бібліотеки, покращення якості інформаційних послуг є темою багатьох дослідження науковців та практиків бібліотечної галузі. Дана тема є пріоритетною на наукових конференціях, висвітлюється на сторінках фахових видань вітчизняними та світовими науковими працівниками, практиками освітянської та бібліотечної галузі, серед яких Л. Габова, М. Гончаров, О. Ісаєнко, О. Качанова, І. Журавльова Г. Захарова, К. Колосов, Я. Шрайберг, Т. Ярошенко та багато інших.

Досвід роботи бібліотеки Вінницького педуніверситету з даного напрямку також неодноразово розглядався на науково-практичних конференціях, семінарах працівників бібліотек. Питання щодо інформаційного забезпечення навчального процесу та наукової діяльності, впровадження інновацій у роботу освітянської книгозбірні систематично заслуховуються на ректораті та вчентій раді університету.

Виклад основного матеріалу. Основна місія бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – якісне та оперативне інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу та науково-дослідної діяльності університету. Сучасний інформаційно-освітній простір бібліотеки переходить традиційні кордони власних ресурсів із реального простору до віртуального. На сьогодні віртуальні електронні ресурси та колекції є невід’ємною частиною фондів університетських бібліотек.

Пріоритетне завдання освітянської книгозбірні, стратегія її розвитку – створення потужної електронної бібліотеки, оперативне забезпечення доступності до якісної інформації і наукових знань. Ключем до цього є використання сучасних засобів наукових комунікацій: баз даних, електронних публікацій, електронного каталогу, електронних колекцій, веб-сайту.

На діяльність бібліотеки впливають такі чинники, як комп’ютеризація, використання всесвітньої мережі Інтернет, збільшення електронних інформаційних ресурсів, що значно розширює і полегшує можливості та форми доступу до інформаційних ресурсів і, як результат, позитивно впливає на якість задоволення інформаційних потреб як користувачів, так і бібліотечних працівників.

Важливе місце належить комплектуванню інформаційно-бібліотечних ресурсів, що передбачає формування фонду документів на електронних носіях. Міжнародний стандарт 7.83-2001 «Електронні видання: основні види та вихідні відомості» визначають три види електронних документів:

- Електронні документи на знімних (фізичних) носіях (CD і DVD-ROM);
- Мережеві електронні документи локального доступу;
- Мережеві електронні документи віддаленого доступу (власної генерації) та придбані у тимчасове або постійне використання.

Основні джерелами комплектування фонду електронних документів на знімних носіях інформації:

- закупівля законно розповсюджених електронних документів;
- безоплатне отримання законно розповсюджених електронних документів у якості обов'язкового примірника;
- безоплатне отримання законно розповсюджених електронних документів у подарунок;
- електронні видання бібліотеки власної генерації;
- створення архівних копій мережових локальних та інсталюваних електронних документів.

Джерела комплектування фонду електронних документів, включених до бази даних, розміщених на власних технічних засобах бібліотеки (локальні та інсталювані бази даних):

- створення власних локальних та інсталюваних баз даних;
- отримання із зовнішніх джерел і розміщення на власних технічних засобах бібліотеки локальних та інсталюваних баз даних на умовах угод (договорів) з постачальниками інформації (виробниками або генераторами доступу), з обмеженням або без обмеження у використанні.

- власні електронні видання бібліотеки;
- цифрове копіювання друкованих та інших аналогових документів із фонду бібліотеки згідно діючого законодавства;
- юридично обґрунтоване копіювання мережових віддалених електронних документів вільного доступу та використання (примітка: об'єктом копіювання є статичний, завершений, самодостатній електронний документ).

Джерела комплектування фонду мережових віддалених електронних документів обмеженого доступу і використання:

- отримання тимчасового (тестового) доступу до документів (баз даних), розміщених на віддалених технічних засобах, за кошти бюджету;
- отримання тимчасового доступу до документів (баз даних), розміщених на віддалених технічних засобах, безоплатно.

Для задоволення інформаційних потреб користувачів, забезпечення оперативного доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних, університетська бібліотека активно вивчає і впроваджує досягнення у галузі інформаційних та бібліотечних технологій.

Продовжується активна робота з обслуговування та наповнення баз даних електронного каталогу, у т. ч. службових та формування власних ресурсів бібліотеки. Загальний об'єм файлів, створених або накопичених бібліотекою, як на сервері мережі, жорстких дисках відділу комп'ютеризації, так і у мережі Інтернет – понад 150 Гб. Наразі, електронний ресурс бібліотеки становить понад 252 тис. записів, у т. ч. ЕК – 229 тис. До послуг користувачів бази даних електронного каталогу, що надають можливість отримати інформацію про видання різного типу, серед яких:

- книги (32 тис. бібліографічних записів);
- аналітичні статті з періодичних видань та збірників (144 тис. бібліографічних записів);
- повнотекстові електронні документи (6 тис. документів);
- медіа ресурси (1168 видань);
- праці викладачів (19 тис. бібліографічних записів);
- автореферати та дисертації (2751 бібліографічних записів);
- постійно поповнюється база даних «Цінних та рідкісних видань» (1277 бібліографічних записів).

Бібліотека спрямовує акценти на поповнення фонду електронних документів, забезпечення потреб користувачів через мережові ресурси. Інтернет-ресурси бібліотеки сьогодні є інструментами організаційного, інформаційно-бібліографічного та культурно-

просвітницького інформування користувачів бібліотеки. Бібліотека формує, актуалізує та надає доступ до значного масиву Інтернет-ресурсів, серед яких:

- сайт, блог та гостьова книга бібліотеки;
- Інституційний репозитарій;
- Інтернет-каталог на базі зведеного ІРБІС-каталогу;
- Koha-каталог сервера бібліотеки;
- електронні скриньки бібліотеки;
- Google-альбоми подій.

Вагомим джерелом інформації як про бібліотеку педуніверситету так і про її ресурси в сучасному інформаційному просторі всесвітньої мережі Інтернет виступає сайт, що є складовою сайту університету. Функціонування сучасної бібліотеки вже не уявляється без існування її веб-сайту, який є інтерактивним інструментом з надання інформаційних послуг користувачам [3, с. 99].

Веб-сайти об'єднують електронні ресурси документального спрямування (у формі електронних каталогів, баз даних, електронних бібліотек, інституційних репозитаріїв, тематичних цифрових активів, електронних журналів) [4, с. 23].

Систематично оновлюється та підтримується сайт бібліотеки як багатфункціональний інструмент для просування електронних ресурсів, організації доступу до них, наданні різних продуктів та послуг. Значно зросла кількість звернень до web-сайту та блогу бібліотеки (на підставі показників лічильника), що становила у 2013 р. 248200 (2012 р. – 156611, 2011 р. – 53047). На основі рейтингу (top.mail.ru) проведено розгорнутий аналіз використання ресурсів сайту, що дало змогу отримати реальну статистику відвідувань та використання основних структурних блоків сайту за декількома параметрами.

Використання у роботі web-технологій дає можливість надавати користувачам різнопланову інформацію на основі баз даних електронного каталогу, активно пропагувати фонди за допомогою віртуальних сервісів. Рівень комфортності доступу до інформації, незалежно від її формату, виступає важливим показником діяльності бібліотеки і однією з умов успіху впровадження інноваційних освітніх технологій в університеті.

Продовжується участь у зведеному ІРБІС-каталозі «Бібліотеки України», що дозволяє здійснювати самостійно пошукову роботу відділеним користувачам. Також використовується впроваджена сучасна інтегрована бібліотечна система Koha (library.vspu.net) на основі вільного програмного забезпечення. Інтернет-каталог містить понад 155 тис. бібліографічних записів. На сайті ресурсу (www.e-catalog.name) сформовано коротку довідку з правил формування пошукових запитів, та вибору форматів відображення знайдених результатів.

Робота бібліотеки направлена на формування відкритого інформаційного простору, що надає можливість доступу до інформації на різних типах носіїв та їх комплексне поєднання, сприяє створенню гнучкої інфраструктури інформаційного забезпечення науковців університету, сприяє успішному задоволенню їх інформаційних потреб та запитів, розширенню спектра послуг та сервісів бібліотеки. Значно покращилося інформаційно-бібліотечне забезпечення на основі впровадження інноваційних технологій та поширення результатів наукової діяльності університету шляхом підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів, формування баз даних, електронної бібліотеки та представлення власних інформаційних ресурсів у глобальній інформаційній мережі.

Електронна бібліотека університету продовжує формуватися як традиційним способом (на базі АБІС ІРБІС), так і у формі Інституційного репозитарію університету, що є одним із шляхів розповсюдження результатів дослідження наукових працівників університету, максимізації їх відкритості та наукового впливу, інтерактивним інструментарієм доступу до повнотекстових електронних здобутків. Сформований на сервері бібліотеки репозитарій доступний у мережі Інтернет як за прямим посиланням <http://dspace.vspu.net>, так і через сайт бібліотеки (розділ сайту – «Інституційний репозитарій», на першій сторінці якого встановлено банер доступу до Dspace). Dspace-репозитарій є повноцінним аналогом

електронної бібліотеки, сформованої на базі АБІС, надає вільний доступ до повних (або поданих в скороченні) електронних документів із фондів електронних видань бібліотеки.

Бібліотека прийняла низку заходів щодо поліпшення забезпечення доступу студентів до національних і міжнародних електронних ресурсів навчальної та наукової інформації.

2013 р. зареєстрували участь у програмах громадської неприбуткової організації Асоціація «Інформатіо-Консорціум». Наразі реалізовується угода з Асоціацією на правах партнера про впровадження проекту «Електронна інформація для бібліотек (eIFL)» та отримання безоплатних і пільгових доступів до електронних ресурсів за проектом eIFL. Організовується та здійснюється інформування про індивідуальні та групові безоплатні тестові доступи до комерційних електронних ресурсів, у т. ч. до повнотекстових електронних наукових журналів з суспільно-гуманітарних наук, техніки, економіки, природничих наук.

Періодично організовується тестовий доступ до EBSCOhost (доступних через веб-інтерфейс баз даних наукової інформації з галузей медицини, фізики, хімії, економіки та інших наук, що періодично оновлюються). Це надає можливість забезпечення пошуку повнотекстових, рецензованих статей наукових журналів, довідників та інших публікацій з різних наукових дисциплін іноземною мовою.

2014 р. бібліотека забезпечує тестовий доступ до електронно-бібліотечної системи (ЕБС) видавництва «Лань» (Росія, Петербург). ЕБС видавництва «Лань» – це ресурс, створений з метою забезпечення вищих навчальних закладів необхідною навчальною та науковою літературою, включає в себе електронні версії книг провідних російських видавництв та електронні версії періодичних видань з природничих, технічних та гуманітарних наук.

Використання web-технологій дає можливість надавати користувачу різнопланову інформацію як бібліографічну, так і повнотекстову, активно пропагувати фонди за допомогою віртуальних сервісів. Рівень комфортності доступу до інформації, незалежно від її формату, виступає важливим показником діяльності бібліотеки і однією з умов успіху впровадження інноваційних освітніх технологій в університеті. Інтернет-простір бібліотеки розширено за рахунок використання хмарних технологій, зокрема Google+. Бібліотека використовує Google-drive для обміну та спільного формування файлів. Постійно вдосконалюється структура блогу бібліотеки, створюються флеш-альбоми та Google-альбоми. На сайті бібліотеки подається актуальна інформація, експонуються віртуальні виставки, перегляди нових надходжень, створюються нові блоги.

На часі змінюється позиція бібліотеки у взаємовідносинах з користувачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, індивідуальних і групових форм бібліотечної діяльності. Трансформація інформаційно-бібліотечних ресурсів призводить до різкої зміни архітектури бібліотечного обслуговування. Впроваджуючи у практику роботи інноваційні технології, фахівці бібліотеки вивчають і досліджують процеси створення інформаційних ресурсів, розвиток та використання мережевих технологій, забезпечення доступу до власних та світових інформаційних ресурсів, а також пошуку ефективних методів обслуговування користувачів. Головне завдання в обслуговуванні користувачів – максимальне задоволення інформаційних потреб у процесі наукової, професійної, освітньої, загальнокультурної та інших видів діяльності, що передбачає підвищення якості бібліотечного, довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування студентів та викладачів педуніверситету. Бібліотечно-інформаційним обслуговуванням охоплено всі категорії користувачів, у т. ч. і віртуальний. Працюючи в умовах сучасного освітнього середовища, намагаємося максимально задовольнити потреби користувача бібліотеки, які стають більш вимогливими щодо отримання необхідної інформації, адже можливість користуватися сучасними інформаційними технологіями суттєво впливає на одержання якісної вищої освіти. Тому створення інформаційних ресурсів представляє не тільки теоретичний, але і практичний інтерес як частини процесу інформування студента, викладача, науковця. Освітнянська книгозбірня постійно працює над методологією взаємодії з користувачами, впроваджуючи організаційно-технічні нововведення, що дозволяє

здійснювати перехід на якісно новий рівень інформаційного забезпечення. За рахунок стрімкого розвитку інформаційних технологій набуває важливого значення підвищення інформаційної культури користувачів, особливо молодих науковців університету. З цією метою організовуються різні заходи: індивідуальні консультації з використання довідково-бібліографічного апарату, групові заняття із студентами молодших курсів, проводяться заняття з інформаційної культури та ІТ-технологій для студентів-магістрантів.

Прагнучи інтегрувати у світовий інформаційний простір, модернізуючи основні бібліотечні процеси, до інноваційних перетворень залучається увесь персонал [1, с. 16].

Потужний парк комп'ютерної техніки надав можливість покращити інформаційне та бібліотечно-бібліографічне обслуговування користувачів, внесло суттєві зміни у роботу бібліотеки. До послуг користувачів дві електронні зали на 88 автоматизованих робочих місць, де проводиться самостійний пошук у базах даних електронного каталогу та надаються компетентні довідки бібліотекарями-консультантами щодо інформаційного пошуку. Значно збільшився перелік послуг читальної електронної зали навчально-методичної літератури, в якій користувачі мають можливість прочитати книгу та скористатися локальними і світовими електронними ресурсами.

Висновок. Глобалізація суспільства, реформування освіти вимагають від бібліотеки надання швидкого доступу до інформації, забезпечення якісного бібліографічно-інформаційного обслуговування. Сучасний рівень знань вносить певні корективи у роботу університетської бібліотеки. Успішність функціонування бібліотеки як центру інформації зобов'язує бібліотечних фахівців швидко та адекватно реагувати на зміни в інформаційних потребах користувачів, удосконалювати форми обслуговування, надавати якісне інформаційне консультування, розширювати спектр бібліотечно-інформаційних послуг. Бібліотечний сервіс сьогодні спрямований на створення оптимальних форм обслуговування студентів та викладачів, що забезпечує комфортність обслуговування, зручність користування бібліотекою.

Модернізація університетської бібліотеки шляхом покращення її матеріального стану, впровадження у практику обслуговування сучасних інформаційних технологій та професіоналізм бібліотечних працівників значно підвищили ефективність бібліотечного сервісу.

Формування електронних ресурсів залишається пріоритетним напрямом діяльності та водночас складником загального процесу організації фондів бібліотеки, який визначається її статусом і станом фінансування, профілем комплектування та обсягом фондів, рівнем комп'ютеризації та програмного забезпечення, контингентом користувачів і їхніми освітніми потребами в інформації.

Література

1. Богун Н. Сучасні шляхи підвищення фахового рівня бібліотекарів: (за матеріалами зарубіжної періодики) / Н. Богун // Бібліотечна планета. – 2014. – № 1. – С.16-19.
2. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / О. С. Онищенко та ін. ; НАН України, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського. – К. : НУБВ, 2011. – 248 с.
3. Ісаєнко О. Інноваційні бібліотечні технології інформаційного обслуговування : монографія / Олександр Ісаєнко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 158 с.
4. Колесникова Т. Електронні форми бібліотек ВНЗ як вищий рівень інформатизації бібліотечної діяльності в освіті / Т. Колесникова // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 3. – С. 23-28.
5. Люс Р. Библиотеки в изменяющейся вузовской среде / Рик Люс, Ли Вайнриб Гростал // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 4. – С. 29-37.

6. Открытый доступ: зарубежный и отечественный опыт – состояние и перспективы / Я. Л. Шрайберг и др. // Науч. и техн. б-ки. – 2012. – № 8. – С. 5-13.

7. Шелестова А. Електронна навчальна документація як змістовна складова веб-сайту вищого навчального закладу / А. Шелестова // Вісник книжкової палати. – 2013. – № 7. – С.33-37.